

भाषा संचालनालयाकडून राजपत्रित अधिकारी व अराजपत्रित कर्मचाऱ्यांसाठी घेण्यात येणाऱ्या एतदर्थ मराठी- हिंदी परीक्षा आणि प्रशिक्षण मंडळाच्या मराठी-हिंदी भाषा परीक्षा अभ्यासक्रमाबाबत.

महाराष्ट्र शासन

मराठी भाषा विभाग

शासन निर्णय क्रमांक: मभाप-२०१८/प्र.क्र.३६/भाषा-२

नवीन प्रशासन भवन, ८ वा मजला,
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई- ४०० ०३२.
दिनांक: २८ मार्च, २०१८

वाचा:-

- १) शासन अधिसूचना, सामान्य प्रशासन विभाग, क्रमांक - मभाप-१०८७/१४/सीआर-२/८७/२० दि. ३०.१२.१९८७
- २) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्रमांक - हिंभाप - १९७६-२८, दि. १०.०६.१९७६
- ३) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्रमांक - मभाप-हिंभाप-२००८/०९/(प्र.क्र.०१/०८)/२०-ब (१), दि. ०१.०२.२००८ (मराठी भाषा)
- ४) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्रमांक - मभाप-हिंभाप-२००८/०९/(प्र.क्र.०१/०८)/२०-ब (२), दि. ०१.०२.२००८ (हिंदी भाषा)
- ५) शासन निर्णय, सामान्य प्रशासन विभाग, क्रमांक - मभाप-हिंभाप-२००८/०९/ (प्र.क्र.०१/०८) /२०-ब (१), दि. ०५.१२.२००८
- ६) शासन निर्णय, मराठी भाषा विभाग, क्रमांक - मभाप-१०१२/प्र.क्र.१५४/२०१२/भाषा-२, दि. २७.११.२०१२
- ७) शासन निर्णय, मराठी भाषा विभाग, क्रमांक - मभाप-२०१३/८८५/प्र.क्र.९९/भाषा-२, दि. २७.०८.२०१३ (मराठी भाषा)
- ८) शासन निर्णय, मराठी भाषा विभाग, क्रमांक - मभाप-२०१३/८८५/प्र.क्र.९९/भाषा-२, दि. २७.०८.२०१३ (हिंदी भाषा)
- ९) भाषा संचालनालयाचे पत्र क्रमांक - मभाप-१९१७/प्र.क्र.११६/७६/३५४/सतरा, दि. २१.०२.२०१८

प्रस्तावना :-

संदर्भाधिन अधिसूचना क्र.१ व संदर्भाधिन शासन निर्णय क्र.३,४,५,६,७ व ८ अन्वये राजपत्रित व अराजपत्रित अधिकारी-कर्मचाऱ्यांसाठी एतदर्थ मंडळाकडून घेण्यात येणाऱ्या मराठी-हिंदी भाषा परीक्षांसाठी नियमावली व अभ्यासक्रम निश्चित करण्यात आला आहे. तथापि, सदर शासन निर्णयान्वये एतदर्थ मंडळाच्या परीक्षांसाठी महाराष्ट्र माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाने तयार केलेली, मराठी भाषेसाठीची इयत्ता ९ वी व इ इयत्ता १० वी तसेच, हिंदी भाषेसाठीची इयत्ता १० वी ची पाठ्यपुस्तके विहित करण्याचा निर्णय घेण्यात आला आहे. महाराष्ट्र माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाकडून सदर अभ्यासक्रमामध्ये पर्यायाने पाठ्यपुस्तकांमध्ये बदल केल्यानंतर एतदर्थ मंडळाच्या मराठी आणि

हिंदी परीक्षांसाठी देखील “बदल करण्यात आलेल्या नवीन अभ्यासक्रमानुसार तथा पाठ्यपुस्तकानुसार” परीक्षा घेणे क्रमप्राप्त ठरते. मंडळाकडून अभ्यासक्रमामध्ये बदल झाल्यानंतर सदर नवीन अभ्यासक्रमासाठी शासन स्तरावरून संदर्भाधिन क्र. ३, ४, ५, ६, ७, व ८ प्रमाणे शासन निर्णय निर्गमित करण्याची प्रचलित कार्यपद्धती आहे. तथापि, शालेय अभ्यासक्रमात वेळोवेळी होणारे बदल लक्षात घेता तसेच एतदर्थ मंडळाच्या परीक्षा भाषा संचालनालयाच्या स्तरावर घेतल्या जात असल्याने, सुधारित अभ्यासक्रम तथा पाठ्यपुस्तक बदलानुसार परीक्षा पद्धतीत यथायोग्य बदल करणे आवश्यक असल्यामुळे विद्यमान कार्यपद्धतीमध्ये सुधारणा करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन निर्णय:-

राजपत्रित अधिकारी व अराजपत्रित कर्मचारी यांच्यासाठी एतदर्थ मंडळाच्या मराठी व हिंदी भाषा परीक्षांसाठीचे अभ्यासक्रम व परीक्षेचे स्वरूप ठरविणारे यापूर्वीचे संदर्भाधिन क्र. ३, ४, ५, ६, ७ व ८ चे शासन निर्णय अधिक्रमित करून पुढीलप्रमाणे निर्णय घेण्यास शासन मान्यता देण्यात येत आहे.

अ) एतदर्थ मंडळाच्या मराठी अभ्यासक्रम व परीक्षांचे स्वरूप :-

१) अभ्यासक्रम:-

अ.क्र.	उच्चस्तर परीक्षा	निम्नस्तर परीक्षा
अ.	महाराष्ट्र माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाने इयत्ता १० वी साठी विहित केलेले मराठी पाठ्यपुस्तक (द्वितीय भाषा) : संपूर्ण पुस्तक	महाराष्ट्र माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाने इयत्ता ९ वी साठी विहित मराठी पाठ्यपुस्तक (द्वितीय भाषा) : संपूर्ण पुस्तक
ब.	राजभाषा परिचय : या पुस्तकातील कार्यरूप व्याकरण.	राजभाषा परिचय - या पुस्तकातील कार्यरूप व्याकरण

उच्चस्तर/निम्नस्तर परीक्षांसाठीच्या प्रश्नपत्रिका क्र. २ साठी शासकीय प्रकाशनांमधील प्रशासनिक लेखन, प्रशासन वाक्प्रयोग व पदनाम कोश ही पुस्तके संदर्भग्रंथ म्हणून विहित करण्यात येत आहेत.

२) मराठी भाषा परीक्षेचे स्वरूप :-

अ.क्र.		उच्चस्तर परीक्षा	निम्नस्तर परीक्षा
१.	प्रश्नपत्रिका १	१) महाराष्ट्र माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाने इयत्ता १० वी (द्वितीय भाषा) चे संपूर्ण पुस्तक (गुण ७०) २) राजभाषा परिचय - व्याकरण (गुण ३०)	१) महाराष्ट्र माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाने इयत्ता ९ वी (द्वितीय भाषा) चे संपूर्ण पुस्तक (गुण ७०) २) राजभाषा परिचय - व्याकरण (गुण ३०)

अ.क्र.		उच्चस्तर परीक्षा	निम्नस्तर परीक्षा
२.	प्रश्नपत्रिका २	१) कार्यालयीन कामकाजासंदर्भातील प्रश्नपत्रिकेत नमूद विषयावरील सुसंगत लेखन (गुण ४०) २) प्रशासनिक लेखन- पत्रलेखन, टिप्पणी लेखन, शासकीय वाक्प्रयोग व पदनामे अनुवाद (इंग्रजी- मराठी) (गुण ६०)	१) कार्यालयीन कामकाजा - संदर्भातील प्रश्नपत्रिकेत नमूद विषयावरील सुसंगत लेखन (गुण ४०) २) प्राथमिक स्वरूपाचे प्रशासनिक लेखन- पत्रलेखन, टिप्पणी लेखन, शासकीय वाक्प्रयोग व पदनामे अनुवाद (इंग्रजी- मराठी) (गुण ६०)

तोंडी परीक्षा

निम्नस्तर व उच्चस्तर या दोन्ही परीक्षांबरोबर ५० गुणांची तोंडी परीक्षा देखील असेल, लेखी परीक्षा चालू असतानाच तोंडी परीक्षा घेण्यात यावी आणि लेखी परीक्षेसाठी १५ मिनिटे अधिक वेळ देण्यात यावा. या परीक्षेचे स्वरूप पुढील प्रमाणे असावे :-

१) वाचन व आकलन	:	२० गुण
२) भाषण	:	१५ गुण
३) संभाषण	:	१५ गुण

उच्चस्तर परीक्षेच्या पहिल्या प्रश्नपत्रिकेला तोंडी परीक्षेचा १५ मिनिटांचा वेळ धरून २ तास ४५ मिनिटे वेळ ठेवण्यात यावा. दुसऱ्या प्रश्नपत्रिकेला २ तास ३० मिनिटे वेळ ठेवण्यात यावा. त्याचप्रमाणे निम्नस्तर परीक्षेच्या पहिल्या प्रश्नपत्रिकेला २ तास ३० मिनिटे व दुसऱ्या प्रश्नपत्रिकेला तोंडी परीक्षेच्या १५ मिनिटांचा वेळ धरून २ तास ४५ मिनिटे वेळ ठेवण्यात यावा.

ब) एतदर्थ मंडळाच्या हिंदी भाषा परीक्षांसाठीचा अभ्यासक्रम व परीक्षांचे स्वरूप :-

१) अभ्यासक्रम:-

अ.क्र	उच्चस्तर	निम्नस्तर
१.	महाराष्ट्र माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाने विहित केलेले इयत्ता १० वी चे कुमारभारती (प्रथम भाषा) पुस्तक (संपूर्ण पुस्तक)	महाराष्ट्र माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाने विहित केलेले इयत्ता १० वी चे लोकभारती (द्वितीय भाषा) पुस्तक (संपूर्ण पुस्तक)

२) हिंदी भाषा परीक्षेचे स्वरूप :-

	उच्चस्तर	निम्नस्तर
प्रश्नपत्रिका क्र.१	१) महाराष्ट्र माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाने विहित केलेले इयत्ता १० वी चे कुमारभारती (प्रथम भाषा) पुस्तक (संपूर्ण पुस्तक) (गुण ७०) २) कार्यरूप व्याकरण (गुण ३०)	१) महाराष्ट्र माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाने विहित केलेले इयत्ता १० वी चे लोकभारती (द्वितीय भाषा) पुस्तक (संपूर्ण पुस्तक) (गुण ७०) २) कार्यरूप व्याकरण (गुण ३०)
प्रश्नपत्रिका क्र.२	निबंधलेखन, पत्रलेखन, भाषांतर (हिंदी-मराठी), उताऱ्यावरील प्रश्न, व्याकरण इत्यादी (गुण १००)	निबंधलेखन, पत्रलेखन, भाषांतर (हिंदी-मराठी), उताऱ्यावरील प्रश्न, व्याकरण इत्यादी (गुण १००)

तोंडी परीक्षा :-

निम्नस्तर व उच्चस्तर या दोन्ही परीक्षांबरोबर ५० गुणांची तोंडी परीक्षा देखील असेल, लेखी परीक्षा चालू असतानाच तोंडी परीक्षा घेण्यात यावी आणि लेखी परीक्षेसाठी १५ मिनिटे अधिक वेळ देण्यात यावा. या परीक्षेचे स्वरूप पुढील प्रमाणे असावे :-

१) सर्वसाधारण कार्यालयीन विषयावर प्रश्न	:	१० गुण
२) विहित पाठ्यपुस्तकावर प्रश्न	:	१० गुण
३) दिलेल्या विषयावर वक्तृत्व (दोन मिनिटे)	:	१५ गुण
४) संभाषण	:	१५ गुण

उच्चस्तर परीक्षेच्या पहिल्या प्रश्नपत्रिकेला तोंडी परीक्षेचा १५ मिनिटांचा वेळ धरून २ तास ४५ मिनिटे वेळ ठेवण्यात यावा. दुसऱ्या प्रश्नपत्रिकेला २ तास ३० मिनिटे वेळ ठेवण्यात यावा. त्याचप्रमाणे निम्नस्तर परीक्षेच्या पहिल्या प्रश्नपत्रिकेला २ तास ३० मिनिटे व दुसऱ्या प्रश्नपत्रिकेला तोंडी परीक्षेच्या १५ मिनिटांचा वेळ धरून २ तास ४५ मिनिटे वेळ ठेवण्यात यावा.

उपरोक्त प्रमाणे मराठी व हिंदी भाषा परीक्षेसाठी अभ्यासक्रम व परीक्षांचे स्वरूप निश्चित करण्यात आले असून परीक्षांबाबत खालील प्रमाणे बाबी स्पष्ट करण्यात येत आहेत-

(१) एतदर्थ मंडळाद्वारे घेण्यात येणाऱ्या मराठी भाषा परीक्षांसाठी महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळ यांनी विहित केलेली परिच्छेद क्र. अ)- १ मध्ये नमूद केलेली इयत्ता ९ वी व १० वी ची (द्वितीय भाषा) पाठ्यपुस्तके निश्चित करण्यात येत आहेत.

(२) यापुढे महाराष्ट्र राज्य माध्यमिक व उच्च माध्यमिक शिक्षण मंडळाच्या मराठी व हिंदी भाषेच्या सदर पाठ्यपुस्तकांमधील अभ्यासक्रमामध्ये बदल झाल्यास, सदर बदल झालेला नवीन अभ्यासक्रम आपोआप एतदर्थ मंडळांच्या मराठी व हिंदी भाषेच्या परीक्षांसाठी लागू होईल. त्यासाठी भाषा संचालनालयाच्या

स्तरावर निर्णय घेण्यात यावा. तसेच सदर बाब इच्छुक परीक्षार्थींच्या निर्देशनास आणण्याची जबाबदारी भाषा संचालनालयाची असेल.

(३) एतदर्थ मंडळाद्वारे घेण्यात येणाऱ्या हिंदी भाषा परीक्षांसाठी देखील एतदर्थ मंडळाने विहित केलेली इयत्ता १० वी (प्रथम भाषा)/(द्वितीय भाषा) ही पाठ्यपुस्तके निश्चित करण्यात येत आहेत. सदर अभ्यासक्रमात मंडळाने बदल केल्यास मराठी भाषा परीक्षा अभ्यासक्रमाप्रमाणेच हिंदी भाषेसाठीदेखील नवीन अभ्यासक्रम लागू होईल.

(४) संदर्भाधिन क्र. ३, ४, ५, ६, ७ व ८ च्या शासन निर्णयांमध्ये गद्य पाठ, पद्य पाठ, स्थूलवाचन इत्यादीसाठी काही ठराविक क्रमांकाचे धडे विहित करण्यात आले होते. सदर शासन निर्णय निर्गमित झाल्यानंतर मात्र एतदर्थ मंडळाच्या मराठी व हिंदी परीक्षांसाठी विहित केलेल्या संपूर्ण पाठ्यपुस्तकाचा अभ्यास करणे परीक्षार्थींसाठी आवश्यक आहे. म्हणजेच, परीक्षा संपूर्ण पाठ्यपुस्तकावर आधारित असेल.

(५) मराठी भाषा परीक्षा उत्तीर्ण होण्यासाठी आवश्यक गुण तसेच अनुग्रहीत गुण याबाबतचे नियम संदर्भाधिन क्र. १ येथील अधिसूचना दि.३०.१२.१९८७ मधील परिशिष्ट “ ब ” मधील तरतूदीनुसार लागू राहतील.

(६) हिंदी भाषा परीक्षा उत्तीर्ण होण्यासाठी आवश्यक गुण तसेच अनुग्रहित गुण याबाबतही मराठी भाषा परीक्षाप्रमाणेच कार्यपद्धती अनुसरण्यात येईल.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा संकेतांक २०१८०३२८१३३०१९६५३३ असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(नंदा राऊत)

अवर सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

१. मा. राज्यपाल यांचे सचिव.
२. मा. मुख्यमंत्री यांचे अपर मुख्य सचिव.
३. सर्व मा. मंत्री व राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव
४. मा. विरोधी पक्ष नेते, विधानसभा/ विधानपरिषद यांचे खाजगी सचिव
५. सर्व विधानसभा सदस्य /विधानपरिषद सदस्य, विधानमंडळ, मुंबई
६. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य मंत्रालय, मुंबई
७. सर्व मंत्रालयीन विभागांचे अपर सचिव/प्रधान सचिव/सचिव

८. सर्व मंत्रालयीन विभाग (आस्थापना) यांना विनंती करण्यात येते की, सदर शासन निर्णय त्यांनी त्यांच्या अधिपत्याखालील विभागप्रमुख तसेच कार्यालय प्रमुख यांच्या निदर्शनास आणावे.
९. निवासी आयुक्त महाराष्ट्र सदन, कोपर्निकस मार्ग, नवी दिल्ली.
१०. प्रबंधक, मुळ शाखा, उच्च न्यायालय, मुंबई. (पत्राने)
११. प्रबंधक, अपील शाखा, उच्च न्यायालय, मुंबई. (पत्राने)
१२. प्रबंधक, लोक आयुक्त व उपलोक आयुक्त यांचे कार्यालय मुंबई. (पत्राने)
१३. प्रबंधक, महाराष्ट्र प्रशासकीय न्यायाधिकरण, मुंबई. (पत्राने)
१४. सचिव, महाराष्ट्र लोकसेवा आयोग, मुंबई. (पत्राने)
१५. सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय(विधानसभा), मुंबई. (पत्राने)
१६. सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय(विधानपरिषद), मुंबई. (पत्राने)
१७. राज्य निवडणूक आयुक्त, राज्य निवडणूक आयोग, नवीन प्रशासकीय भवन, मुंबई (पत्राने)
१८. सचिव, राज्य माहिती आयोग, नवीन प्रशासकीय भवन, मुंबई (पत्राने)
१९. महालेखापाल, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई
२०. महालेखापाल (लेखा परीक्षा/लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र-१, मुंबई.
२१. महालेखापाल, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.
२२. महालेखापाल (लेखा परीक्षा/लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र-१, मुंबई.
२३. महालेखापाल (लेखा परीक्षा/लेखा व अनुज्ञेयता), महाराष्ट्र-२, नागपूर.
२४. अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई.
२५. निवासी लेखा परीक्षा अधिकारी, मुंबई.
२६. महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क संचालनालय, मंत्रालय, मुंबई
२७. संचालक, भाषा संचालनालय, मुंबई
२८. विभागीय सहाय्यक भाषा संचालक, नवी मुंबई, पुणे, नागपुर, औरंगाबाद.
(भाषा संचालनालयामार्फत)
२९. निवडनस्ती. (भाषा-२)